

Høy profitt i en beskyttet næring

Stor verdiskaping i oppdrettsnæringen betyr høy profitt. En viktig årsak til at næringen tjener godt er at andre aktører ikke kommer inn.

Kronikk

ANDERS SKONHØFT
professor samfunnsøkonomi,
NTNU

Adresseavisen har brukt romjulen til å fortelle om verdiskapingen i trøndersk næringsliv. Avisen viser til data fra konsulentfirmaet PwC (hvem har finansiert undersøkelsen?), og skriver at lakseoppdrett er den mest produktive næringen og næringen som gir mest verdiskaping. Verdiskaping utgjøres av profitt og lønnskostnader. Lønnskostnadene er beskjeden og profitten høy i oppdrettsnæringen. Stor verdiskaping i oppdrettsnæringen betyr derfor mye profitt. Avisen skriver at årsaken er høy laksepris. Det er riktig, men det fortelles ikke hvorfor lakseprisen er høy. En grunn er at næringen nyter godt av høy internasjonal betalingsvillighet. En like viktig årsak er at lakseoppdrett er en skjermet næring som er beskyttet for konkurranse. De som er inne i næringen tjener mye fordi andre ikke kommer inn.

Lakseoppdrett startet i Norge i slutten av 1960-årene som en statsstøttet aktivitet for å styrke næringsgrunnlaget langs kysten. I løpet av 1970-årene skjedde det mange biologiske og teknologiske nyvinninger knyttet blant annet til foring og smoltproduksjonen. Det store kommersielle gjennombruddet kom utover i 1980-årene, og veksten de etterfølgende tiår har vært bemerkelsesverdig. Oppdrettsbedrifter i Trøndelag har hele tiden vært ledende.

Næringen har samtidig gjennomgått store strukturelle forandringer. I begynnelsen var det mange små lokale familiebedrifter og fisken ble

solgt til det innenlandske markedet. Men som følge av høy lønnsomhet skjedde det en gradvis omstrukturering til større enheter, og hvor eksport etter hvert ble dominerende. I dag er næringen dominert av et fåtall store multinasjonale konserner. Utviklingsmønsteret har dermed fulgt et klassisk hjemmemarkedsledet vekstmønster.

Det produseres om lag 1,2 millioner tonn oppdrettslaks i året i Norge, og en høy andel av dette skjer i Trøndelag. Dette er enorme mengder, og til sammenligning er verdens årlige totale fangst av villfisk mellom 80 og 90 millioner tonn. Norge er verdens klart største produsent, og produksjonen her utgjør omtrent halvparten av verdens lakseproduksjon. Norsk lakseoppdrett har derfor en dominerende stilling på verdensmarkedet, og høye priser reflekter i stor grad stor internasjonal betalingsvillighet og markedsdominans.

Direkte reguleringer og konsesjonsbestemmelser har gjennom hele næringens historie begrenset produksjonen. Dette har vært helt nødvendig og viktig for å kunne drive forsvarlig. Det har vært maksimal krav til størrelsen på merdene, det har vært satt maksimale tillatte biomassemengder og antall tillatelser for å drive har vært regulert. Den konsesjonsbetingete produksjonen har betydd at de oppdrettere og bedrifter som har vært inne i næringen har nytt godt av begrenset tilgang på nye konkurrenter og ny produksjonskapasitet. Høye laksepriser er derfor ikke bare betinget av høy internasjonal betalingsvillighet, men også av liten konkurranse.

Bedrifter og oppdrettere som

Den høye verdiskapingen i oppdrettsnæringen utgjøres derfor av en særegen høy profitt på grunn av høy internasjonal betalingsvillighet for laks, men like mye fordi lakseoppdrett er en beskyttet næring via konsesjon. Foto: TERJE SVAAN

har fått konsesjon og er innenfor, har dermed høstet en ekstra profitt som kalles ressursrente. Ressursrente oppstår fordi det av naturgitte forhold er mangel på konkurranse. Når det er høy profitt i en bransje med fri etablering, vil nye bedrifter normalt komme inn. Dette betyr økt produksjon, lavere produktpris og redusert profitt. Og det er dette som skjer i vanlig industriproduksjon. Men dette skjer ikke i ressursbaserte næringer som oppdrett fordi det er naturgitte begrensninger av produksjonen i form av lokaliteter og sjøarealer. Samtidig har sykdom og dyrevelferd (lakselus) virket begrensende på tilgangen av nye konsesjoner. Helt fram til 2002 ble nye konsesjoner i oppdrettsnæringen tildelt gratis. Det kom da en konsesjonsavgift, men prisen var betydelig lavere enn markedsverdien av konsesjonen. Og dette er også situasjonen i dag.

Med utgangspunkt i Fiskeridirektoratets lønnsomhetsundersøkelser for produksjon av laks og regnbueørret kan profitten og kapitalavkastningen i oppdrettsnæringen beregnes. For 2016 finner jeg at kapitalavkastningsraten for en gjennomsnittlig tillatelse (eller konsesjon) var 89 prosent (før beskatning). Dette betyr altså at nesten hele realkapitalen ble inntjent i løpet av året. For 2017 var lønnsomhetsbildet noe av det samme. 2015 ble betraktet av

«Høye laksepriser er derfor ikke bare betinget av høy internasjonal betalingsvillighet, men også av liten konkurranse.»

næringen som et dårlig år med lave priser, men avkastningsraten var 36 prosent. Alle årene følger betydelig over gjennomsnittsavkastningen for industrien som helhet, som ligger under 10 prosent.

Den høye verdiskapingen i oppdrettsnæringen utgjøres derfor av en særegen høy profitt på grunn av høy internasjonal betalingsvillighet for laks, men like mye fordi lakseoppdrett er en beskyttet næring via konsesjonsreguleringen. Havbruksnæringen betaler heller ikke for kostnader de påfører andre. De lokale forurensingsproblemene fra foring og avføring er ofte store. Næringen tar også arealer fra tradisjonelt kystfiske, noe som har skapt konflikter, særlig nordpå. Skade på villaks som følge av romming fra merdene og lakselus betaler heller ikke den søtklikke oppdrettsnæringen noe for.